

EDUCACIÓ INTERCULTURAL I FORMACIÓ DEL PROFESSORAT A LES ILLES BALEARS

Margalida Barceló i Taberner
Professora de llengua i literatura catalanes
Assessora de formació del professorat

Treballar amb la interculturalitat com a meta no és fàcil i cal que, com a societat receptora, reflexionem també sobre la nostra pròpia identitat col·lectiva i sobre la seva sostenibilitat per poder oferir elements vàlids d'acollida social, cultural i lingüística als nous ciutadans i ciutadanes alhora que també ells i elles puguin viure i transmetre elements de la seva identitat cultural.

Els canvis demogràfics i socials que acompanyen els processos migratoris enriqueixen l'evolució de les societats i l'evolució de les diferents identitats culturals individuals i col·lectives. Vist així, des d'enfora, o des de defora, i com a descripció dels resultats d'un procés que ens és abstracte queda molt bé. Quan aquest procés, que volem recordar que no és nou, s'intensifica en quantitat i en complexitat i es concreta entre nosaltres, ja no sabem a què ens hem d'atendre i solem apropar-nos a postures que van des del victimisme i la reclusió cultural fins a la generalització i universalització que no toca de peus a terra. Si ens situam a algun d'aquests extrems no podrem avançar en la construcció d'un paradigma d'actuació intercultural, en el qual com a agents educadors hi tenim molt a dir i molt a fer. Necessitam definir què hem de compartir i què hem de respectar dins del nostre entorn social, entre tots els que hi vivim.

La diversitat cultural i el paper de l'escola

A vegades, des de l'escola, ens sentim sols davant una situació que té la seva magnitud i per a la qual no estam preparats ni com a ciutadans i ciutadanes ni com a professionals de l'ensenyament. L'escola no pot esdevenir el calaix de sastre on s'hi perden les vetes i els fils de la convivència social, entre altres motius perquè únicament amb l'educació no es podrà bastir una societat que basi la seva cohesió en el pluralisme cultural i les relacions intercul-

turals. L'acció de l'educació intercultural no pot ser desenvolupada només a l'escola i per les persones docents, perquè l'entorn també n'és d'educador, fins i tot podríem dir que ho és per defecte.

Per això, el tractament escolar de la diversitat cultural no es pot deslligar del tractament polític i social que es fa del fet migratori. És necessària, per tant, una acció concertada des de diferents sectors de l'administració pública.

Dit això, remarcarem que l'educació és necessària i indispensable per afavorir aquest procés de reconeixement del fet multicultural i per fer actuacions interculturals eficaces i positives, entre les quals treballar per la igualtat d'oportunitats acadèmiques de tot l'alumnat en el camí cap a la seva formació com a ciutadans i ciutadanes de ple dret.

A les Illes Balears en només cinquanta anys s'ha doblat la població: s'ha passat dels aproximadament 420.000 habitants de l'any 1950 als 848.000 de l'any 2000⁽¹⁾. La situació de multiculturalitat a les Illes Balears és un fet i el debat sobre polítiques socials i educatives vers la població immigrada, només ha fet que començar. Pel que fa, doncs, a l'escola, cal que puguem definir el canvi que s'ha produït de forma conjunta amb la resta d'agents socials i que comencem a treballar per una nova manera de desenvolupar la tasca educativa tant pel que fa a la formació del professorat, com pel que fa a objectius educatius, a continguts curriculars i a organització escolar.

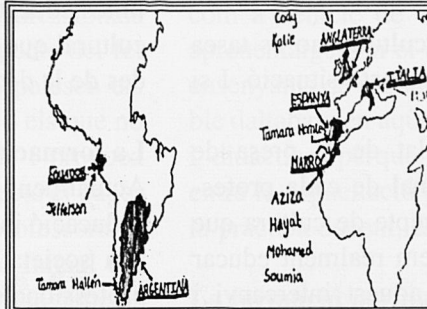
Aproximació al tractament educatiu de la diversitat cultural a les Illes Balears

Actualment, el tractament de la diversitat cultural es fa (o no es fa) de forma més o menys autònoma a cada centre educatiu respecte de plans de formació del professorat o programes oficials específics sobre aspectes educatius en relació a aquest tema. De fet, consideram que des de l'administració educativa, encara no s'ha abordat el tema amb la coherència necessària a la complexitat que presenta i que assistim a una oferta formativa puntual i desvinculada, en general, de la formació al centre.

En aquest sentit voldríem destacar que des dels serveis i programes de la Conselleria d'Educació s'ha anat obrint camí per atendre les necessitats dels centres respecte de l'arribada d'alumnat d'incorporació tardana i que hi ha hagut iniciatives: dotació de recursos humans i materials, orientacions, normativa i instruccions, diferents activitats formatives, etc. Pensam que aquestes actuacions no haurien de quedar deslligades entre si i deslligades d'actuacions formatives al centre escolar perquè perden eficàcia i, en alguns casos, esdevenen només declaracions de bones intencions. S'actua de forma dispersa, bé sobre un mateix col·lectiu de professorat de suport, bé dins el centre amb activitats de coneixement d'altres cultures, o sobre el centre i els equips directius des de la inspecció tècnica i les demandes d'actualització de documents de gestió i d'avaluació, etc. El resultat és, a vegades, pervers: en lloc de possibilitar l'assumpció d'un ideari i d'unes pràctiques interculturals es converteix en una compensació de déficits dels que són *diferents-i-desiguals* (enfocament educatiu assimilacionista) o es folkloritza la seva identitat cultural (a Catalunya a aquestes pràctiques ja se'ls anomena la *pedagogia del cuscús*), o es cau en la burocratització estèril sense incidència educativa real.

Pel que fa a la formació del professorat oferida des dels diferents CEP o des d'altres institucions amb conveni amb la Conselleria, ens trobam amb una situació similar a l'apuntada anteriorment: bones intencions, activitats reeixides en elles mateixes, coordinació insuficient amb altres iniciatives o actuacions de la mateixa institució o amb altres sectors, poca incidència en els col·lectius d'un mateix centre, etc.

Als centres educatius la interculturalitat és, en

...les postures assimilacionistes són molt corrents entre el professorat, i a la societat mateixa, encara que a vegades formen part

del currículum ocult perquè no és políticament correcte parlar-ne obertament. Postures assimilacionistes primàries, no reflexionades, les podem trobar paradoxalment al costat d'una clara voluntat no-racista, però sí paternalista...

general, i en el millor dels casos, només una tendència. Alguns s'han plantejat el tractament de la diversitat des d'enfocaments interculturals, però la majoria es troba encara en un procés de reconeixement i valoració (o no) del fet multicultural i la conseqüent confusió que provoca envers els plantejaments didàctics i l'organització de centre. Creix la preocupació per la ruptura de les dinàmiques d'aula convencionals i la recerca de recursos estrella per a l'ensenyament-aprenentatge de l'alumnat *diferent-desigual*.

Cal esmentar que les postures assimilacionistes són molt corrents entre el professorat, com a la societat mateixa, encara que a vegades formen part del currículum ocult perquè no és políticament correcte parlar-ne obertament. Postures assimilacionistes primàries, no reflexionades, que podem trobar paradoxalment al costat d'una clara voluntat no-racista, però sí paternalista. Evidentment fa falta treballar des de la presa de consciència individual i personal de cada professional sobre aspectes teòrics i conceptuals del pluralisme cultural i de la pròpia identitat. En un seminari sobre educació intercultural que realitzàrem al CEP Manacor el curs 00-01 (2) el professorat que hi participava va arribar a les següents conclusions i dubtes respecte l'estat de la qüestió als centres educatius on havien treballat o treballaven:

- No totes les escoles estan al mateix moment. Algunes s'ho han plantejat, altres es troben a la postura assimilacionista, altres a la no-racista i, finalment, algunes (o alguns educadors i educadores només?) han arribat a la valoració de la multiculturalitat.

- La interculturalitat i l'antiracisme és de moment només una tendència que orienta actuacions en el camp educatiu. Pretendre tenir assolit

aquest nivell és una ingenuïtat.

- L'educació intercultural no és tasca fàcil. Encara som novells en aquesta situació. I si fos només una utopia?

- També s'ha parlat de la presa de consciència individual i personal de cada professional. Això lliga amb el concepte de cultura que tenim i de com la vivim. Volem realment educar per a la interculturalitat? En aquest intercanvi i interacció creim realment que en sortim tots enriquits? Ens fa por el risc de canvi cultural del nostre propi grup (perquè, per ara, tots els educadors/es pertanyem a la societat receptora, al grup hegemònic)?

- Ho hem de fer TOT des de l'escola? I la resta (polítics, empresaris ...) quin paper hi ha de jugar? Dins aquest debat s'ha matisat que la interculturalitat és un objectiu educatiu però també social pel qual s'ha de treballar i se li ha de saber donar temps. S'ha dit també que s'ha d'aprofitar l'escola ja que ha esdevingut un lloc de trobada entre cultures diferents i és (o hauria de ser, en tot cas) evidentment un marc educador (transformador i positiu, per tant). S'ha afegit que cada persona forma part de la seva comunitat i n'és responsable i que, per això mateix, la conscienciació de cada individu SUMA dins el grup.

- Necessitam formació contextualitzada als nostres centres i formació individual sobre les pròpies opcions ideològiques i actituds socials.

- Les bones intencions no basten; des de l'escola hem de ser conscients d'on partim i on volem arribar.

Pensam que aquests comentaris sorgits després d'un treball de reflexió, mostren alguns dels interrogants i dubtes que envolten la feina diària als centres educatius i que dificulten l'assumpció de

línies educatives coherents davant del canvi socio-cultural que s'ha donat dins la comunitat educativa des de la dècada dels noranta, aproximadament.

La formació inicial del professorat

Actualment en la formació inicial del professorat l'educació intercultural no hi té el pes que pertoca a una societat en creixent multiculturalització. Els professionals de l'ensenyament no obtenen a través dels seus estudis inicials la capacitació necessària per fer front als reptes que presenta una escola amb alumnat de procedències diverses i amb llengües i cultures diferents. Reptes educatius per fer front a les desigualtats socials, per respectar i valorar la diversitat, per treballar contra el racisme i la xenofòbia i per conduir el procés d'aprenentatge acadèmic de tot l'alumnat.

Òbviament caldrà formar els estudiants universitaris com a ciutadans situats en una època i un territori en què la presència multicultural i multilingüe és una realitat; una realitat d'abast general a les societats dites occidentals. Hauran d'estudiar **aspectes conceptuals i ideològics**, pel que fa a la construcció de paradigmes d'actuació; **aspectes políticossocials**, per conèixer possibilitats i experiències de tractament de la diversitat i de la desigualtat social; **aspectes etnogràfics i culturals**, per copsar les característiques més rellevants de les diferents identitats i de la seva evolució dins les societats d'acollida. En el nostre cas, ens cal recordar que s'ha de fer especial **esment a les característiques culturals pròpies front a la minorització** que pateix envers la cultura dominant.

Aquesta formació inicial per poder concretar una educació intercultural als centres educatius hauria d'anar encaminada a donar **estratègies metodològiques per poder resoldre situacions d'aprenentatge i de socialització**, però també hauria de formar sobre **contextos socioculturals i llengües de la població immigrada**.

D'entre aquests darrers volem destacar la importància que té el coneixement sobre aspectes lingüístics generals i comparatius de les llengües presents als diferents grups de població respecte de la llengua vehicular de l'ensenyament. No podem oblidar o menysprear que la llengua és per als immigrants el seu territori. Cal que el professorat tengui coneixements suficients sobre la cultura i la llengua dels seus alumnes potencials perquè pugui saber quin és el punt de par-

...la formació inicial del professorat, per poder concretar una educació intercultural als centres educatius, hauria d'anar encaminada a donar estratègies metodològiques per poder resoldre situacions d'aprenentatge i de socialització, però també hauria de formar sobre contextos socioculturals i llengües de la població immigrada...

tida del seu quefer. El desconcert dels professionals que arriben a les escoles i instituts respecte del fet multicultural (i de les desigualtats que palesen els grups econòmicament més desfavorits o els que no tenen el dret de ciutadania) és general i provoca situacions de confusió i d'angoixa respecte el paper de l'escola i la funció del professor o professora.

Un aspecte fonamental de la formació inicial del professorat pel que fa a estratègies d'ensenyament-aprenentatge en relació a l'alumnat nouvingut o de llengua familiar diferent de la llengua vehicular de l'escola, és la capacitació per **ensenyar llengua catalana com a segona llengua d'adquisició**. Encara que la realitat de les escoles de les Illes ja coneixen, des de fa anys, el repte d'ensenyar llengua catalana a alumnat castellanoparlant i que hi ha experiències molt reeixides en aquest sentit, pensam que des de la formació inicial s'ha deixat de banda aquesta qüestió o bé no se li ha donat la importància que té.

La formació inicial dels futurs ensenyants també hauria de tenir en compte aspectes bàsics de **sociolingüística** i de **planificació de l'ús de les llengües** en un centre escolar, sobretot en un context com el nostre, en una situació de subordinació de la llengua pròpia del territori respecte de la llengua oficial a tot l'estat, l'espanyol. Massa vegades ens trobam amb la necessitat de defensar el paper de la llengua catalana com a llengua vehicular de l'ensenyament també per als fills i filles dels immigrants. L'actitud de canvi de llengua dels catalanoparlants (del català es passa a l'espanyol) quan es volen comunicar amb persones no identificades (immigrants o no) és ben present a la nostra societat i també, per tant, entre els futurs ensenyants. Es podrien citar altres factors que provoquen aquesta actitud, com el paternalisme excessiu respecte dels immigrants i les seves capacitats d'aprenentatge i d'adaptació, però no és aquest el tema d'aquest article.

El multilingüisme present actualment pot ser una bona oportunitat perquè les institucions acadèmiques universitàries es plantegin un canvi de rumb respecte de la formació inicial dels futurs docents pel que fa a la llengua

com a vehicle de comunicació i d'ensenyament-aprenentatge. En el cas de la formació inicial dels ensenyants de secundària, s'hauria de fer un veritable dalta baix en aquest i en altres temes pedagògics i didàctics, perquè, massa vegades, la distància entre la capacitació pedagògica i les necessitats de la pràctica docent, és gairebé insalvable.

La formació permanent del professorat

La formació permanent del professorat per una banda hauria de complementar en paral·lel les mesures i recursos que l'administració educativa posa en marxa i, per l'altra, hauria de facilitar i fer possible l'autoformació i la innovació educativa de professorat i centres des de la pròpia pràctica i segons la seva detecció de necessitats. En aquest sentit pensam que és important cercar un punt d'equilibri entre la postura que ho deixa tot en mans de l'administració i la que estableix una pràctica educativa reclosa i aliena a les dinàmiques socioeducatives de l'entorn.

Pel que fa a la dotació de recursos per als centres educatius i a les instruccions i orientacions organitz-

ES REFUGI

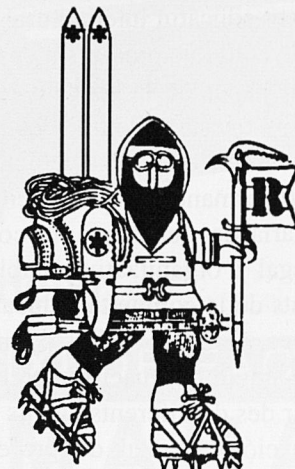
Via Sindicat, 21 - pati.
(antic edifici del
Sindicat Forà)

07002 Ciutat de Mallorca

Telèfon: 971 716 731

Fax: 971 718 597

refugi@detallsport.es

**Més de 25 anys
compartint
les vostres aventures**

zatives, a més de les iniciatives actuals de la Conselleria d'Educació i Cultura, que caldrà avaluar i adaptar a les noves necessitats, ens agradaria esmentar algunes de les demandes que proposa la Confederació Espanyola de Pares d'Alumnes (CEAPA) en un document de febrer de 2002⁽³⁾:

- Els programes d'acolliment de l'alumnat immigrant han de ser presents en tots els centres sense que l'administració consenti en cap cas que algun centre eludeixi atendre'ls.

- Constituir equips d'acollida que rebin i que estudiïn la situació escolar, personal, familiar i social de l'alumnat que s'incorpori als centres educatius, perquè puguin realitzar un diagnòstic inicial a partir del qual s'estableixin mesures d'atenció, model d'escolarització, recursos necessaris, etc. Aquests equips incorporaran professionals especialitzats de suport, professorat de català per a estrangers, mediadors culturals i lingüístics que podran ser destinats als centres educatius amb caràcter temporal o itinerant.

- S'hauria d'acomodar, de manera ràpida, amb altres països, la implantació del professorat nadiu de suport.

Tant les mesures que actualment s'han posat en funcionament a les Illes Balears, com aquestes altres demandes esmentades des de la confederació d'associacions de pares i mares d'alumnes d'arreu de l'estat espanyol, són o serien adequades com a tractament organitzatiu o didàctic. Caldria, a més, acompanyar-les d'una reflexió profunda sobre el tractament educatiu intercultural entre les diverses identitats culturals presents a l'escola, amb esment també al paper de la societat receptora i la seva identitat. Aquesta reflexió i les pròpies iniciatives del professorat es poden vehicular a través de la formació permanent al propi centre educatiu.

Es tractaria de treballar amb coherència dins del marc legal i organitzatiu establert pels diferents estaments de la comunitat educativa i de les seves iniciatives, però també dins del marc d'un paradigma més ample d'actuació intercultural que s'ha de construir des de diferents agents socioeducatius.

La formació permanent del professorat respecte de l'educació intercultural haurà de tenir en compte el que hem dit abans sobre la formació inicial en els casos en què la capacitació professional ho requereixi i també per consolidar-ne o millorar-ne alguns aspectes.

A partir d'aquí, exposarem els objectius⁽⁴⁾ que pensam que haurien de marcar la tendència en la formació permanent i, per simplificar, els agruparem segons el seu abast formatiu més general sobre el professorat o segons un enfocament més concretat

en la formació sobre el centre, entès com a un equip educatiu:

a) Formació general

- Conèixer i precisar el marc teòric i conceptual: identitat, cultura, pluralisme, diversitat cultural i desigualtat social, societat receptora, elements d'acollida, migració, racisme, multiculturalitat, interculturalitat, minories, minorització cultural...

- Treballar les pròpies actituds i la pròpia diversitat.

- Augmentar i millorar la consciència sobre la situació actual de la immigració i la diversitat cultural. Conèixer el marc legal vigent quant a drets i deures dels immigrants i dels seus fills i filles.

- Analitzar models de relació entre professorat i alumnat, entre alumnat, entre professorat i entre professorat i famílies per tal d'explicitar elements de relació sociocultural.

- Adquirir coneixements etnogràfics sobre les societats d'origen dels col·lectius escolaritzats i sobre la seva vivència bicultural actual.

- Conèixer projectes educatius d'altres centres educatius i de centres d'altres països.

- Analitzar recursos i materials específics disponibles sobre els temes que ens ocupen.

- Articular propostes transformadores per a integrar el coneixement de la diversitat cultural i de la desigualtat social a les àrees curriculars.

b) Formació d'equips educatius

- Introduir la interculturalitat en el projecte educatiu de centre com a objectiu estratègic, que impliqui tota la comunitat escolar.

- Revisar aspectes identitaris del centre per redistribuir el seu pes educatiu i curricular amb la incorporació de nous elements.

- Repensar l'organització del centre per fer possible la incorporació de la diversitat cultural a la vida quotidiana de l'escola.

- Potenciar la incorporació de la veu de l'alumnat com a agent interculturalitzador.

- Conèixer l'abast del fet multicultural al context de l'escola i a l'escola mateixa. Conèixer les seves característiques culturals, religioses i lingüístiques.

- Recollir informació sobre les trajectòries migratòries de les famílies de l'escola i indicadors d'integració social i cultural: coneixement de les llengües oficials, parelles mixtes, nivell educatiu, etc.

- Conèixer les trajectòries prèvies d'escolarització dels nins i nines immigrants i pre-

cisar la incidència que té en el seu procés escolar actual per tal de poder dissenyar suports o adaptacions curriculars.

- Conèixer les expectatives concretes de cada família respecte l'escolarització dels seus fills i filles.

- Elaborar un protocol experimental d'acolliment d'alumnat i famílies i avaluar-lo.

- Potenciar la col·laboració amb l'Associació de Mares i Pares de l'escola i amb altres serveis administratius, sobretot els locals, per afavorir la integració dels nous i la seva participació en un entorn que els és totalment nou.

- Dissenyar accions educatives innovadores i els seus processos d'avaluació.

- Analitzar, cas per cas, com es resol la incorporació tardana dels alumnes i les alumnes immigrants.

La formació dels equips educatius permet fer protagonista l'experiència concreta del centre i parteix de la descripció i anàlisi de casos per poder treballar de forma sistemàtica sobre una realitat problematitzada.

I per acabar ...

En definitiva, creiem que les diferents experiències que s'han duit a terme i es duen a terme entre tots aquests sectors només han encetat camins que en aquest moment són profitosos, però que el mapa encara no està dibuixat; aquests camins no convergeixen o envolten per anar al mateix lloc. Caldria bastir una xarxa més còmoda de transport col·lectiu, amb les interseccions necessàries, per poder compartir recursos i esforços de forma que invertim en sostenibilitat educativa i, a la llarga, en sostenibilitat intercultural.

(1) MARI i MAYANS, Isidor: *Una política intercultural per a les Balears? Informe per al debat*. Edició de la Conselleria d'Educació i Cultura de les Illes Balears i de la Fundació Sa Nostra. Palma, 2002.

(2) Seminari *L'educació intercultural. Materials d'aula*. CEP Manacor, curs 2000-2001. Coordinació: Margalida Barceló i Taberner.

(3) A partir de: *Escola i immigració. Monogràfic de GUIX Comunitat*, núm. 7. Suplement GUIX 288, Octubre 2002.

(4) Reelaboració a partir de SOTO MARATA, Pepi: *La formación permanente del profesorado dins Interculturalismo i ciudadanía*. Cuadernos de Pedagogía núm. 315. Juliol-Agost 2002.

Ara tenir un piano és més fàcil

Sense necessitat de comprar-lo, decideixi

LLOGUER-OPCIÓ COMPRA AIXÍ DE FÀCIL

YAMAHA

MUSICASA

Si el seu fill o filla comença a estudiar piano, vostè ha de pensar en la necessitat de tenir un piano a casa seva.

És lògic que la decisió de comprar-lo definitivament la prengui segons els resultats del curs.

No es preocupi: **MUSICASA** li soluciona aquest problema.

MUSICASA li cedeix un piano, acústic o digital.

NOMÉS PER 55 eur. mensuals, més quota inicial de 180 eur. Per exemple:

Si vostè decideix comprar el piano que li vàrem cedir, fa un any o més, o qualsevol altra marca,

li descomptarem 840 eur.

Pl. Es Fortí, 1
(cantonada Passeig Mallorca)
Palma de Mallorca
Telf. 971 281559